

THE TRANSLATION OF CHILDREN'S LITERATURE IN SCHOOL BOOKS

Olga Pîrîială

PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The translation of literary texts, a linguistic, hermeneutical, semiological and complex act, has been a constant concern in the activity of publishing houses specialized in books for children, emphasizing the fundamental role of intercultural dialogue on the coordinates of linguistic diversity. The variety of world literature texts proposed to the child reader in school books highlights the plural dimension of the literature for children (didactic, pedagogical, formative, aesthetic, literary, ludic). The translator- the mediator between two cultures- opens new horizons of alterity, combining extra-linguistic and socio-cultural contexts of the child-recipient.

Keywords: translator, reader, intercultural dialogue, children's literature, school book

Spațiu privilegiat de contact al lingvisticii și al culturii, traducerea deschide noi orizonturi ale dialogului intercultural și intertextual, facilitând procesul de interconectare a teritoriilor identitare întru amonizarea diversității și unității de ansamblu a culturilor și asigurarea accesului la operele universale ale omenirii.

Proces, produs, mijloc de comunicare, interpretare, transmitere a mesajului textului, traducerea are ca scop medierea interlingvistică ce permite transmiterea informației între locutori de limbi diferite, promovând respectul pentru cultura fiecărui popor. A accede la universalitate nu înseamnă a prejudicia propria identitate, identitatea națională ce presupune un proces de interiorizare a reperelor identitare: limba vorbită, practici sociale, simbolistica locală, comunitară sau de stat, cultură, tradiție, istorie; trecerea de la național la universal presupune asigurarea coerenței intra și interculturale, cultivând deopotrivă identitatea și alteritatea. "Schimbările culturale se produc într-o astfel de maniera în care reciprocitatea este ascunsă în identitate, deci nu putem trasa o frontieră riguroasă între noi și ceilalți".¹

Traducerea conservă elemente universale din punct de vedere cultural, explorează aspecte ale multiculturalității, diversității, având astfel valențe duble de integrare și delimitare, de apropiere a valorilor culturale străine și de producere, prin diferențiere, a valorilor culturale proprii. Prin traducere, literatura universală asigură accesul la marile teme ale umanității. Traducerea, demers antropologic, bazat pe stabilirea unor legături între diferite culturi, favorizează circulația operelor consacrate universal, dovedind că barierele culturale pot fi depășite. Fiecare epocă își însușește literatura universală prin traduceri. Acestea facilitează asimilarea unor opere ale trecutului și încearcă să vină întru întâmpinarea exigențelor orizontului de așteptare specific destinatarului contemporan.

"Deja în secolul al XVIII-lea, traducerea cărților pentru copii în câteva limbi din Europa a constituit prin schimbările prilejuite un motor în construcția câmpului literaturii pentru copii și tineret. Astăzi însă, aceste hegemonii culturale au fost răsturnate, iar japoneza, araba și chineza își fac un loc încăpător în citadela lingvistică unde pătrund puțin câte puțin, limbi regionale sau ale țărilor emergente. Avem astfel, de vreo cincizeci de ani, o versiune a Micului Prinț și în creolă și mai recent în amazighe, limba berberilor marocani. Mai mult chiar, grație unor inițiative precum cele ale editurii Harmattan și a unor volume bilingve, limbi

¹ Solomon, Marcus, în *Secolul XXI*, nr.1-7, 2002, p.87

africane, rezervate altădată oralității, intră în polifonia limbilor materne pentru a înscrie o diferență identitară.”²

Limbile definesc identități naționale, dar fac parte dintr-un patrimoniu cultural comun într-o abordare integrativă în care dialogul cu “alter ego” înseamnă conștientizarea valorilor esențiale, reevalaarea experienței sociale a unității în diversitate pe fondul dinamicii interferențelor culturale, promovând înțelegerea reciprocă, alteritatea culturală. Celebra aserțiune a lui Mihail Kogălniceanu: “Traducțiunile nu fac o literatură” nu și-a dovedit veridicitatea, traducerea literară dintr-o limbă în alta îmbogățind tezaurul național al unui popor. “În disputa dintre Kogălniceanu, care socotea traducerea păgubitoare pentru duhul național, și Heliade, care le înțelesese rolul, experiența a demonstrat că autorul Zburătorului era cel care avea dreptate. Istoria a confirmat faptul că întotdeauna culturile naționale au fost amenințate de osificare și cădere în provincialism, în fazele de claustrare forțată, nu în epocile generoase de deschidere.”³

A traduce pentru copii este un proiect traductiv specific, date fiind: natura, sensurile, semnificațiile noțiunii de literatură pentru copii, definirea în evoluție, delimitările conceptuale ale domeniului, particularitățile specifice ale raportului autor-operă-cititor, ale relației adult-copil ori binomului carte-copil. Traducerile au îmbunătățit mult statutul literaturii pentru copii și au încurajat inițiative noi, deoarece prin confruntarea autorilor cu cele mai bune traduceri din alte părți, au stimulat crearea literaturii în limba națională. Traducerea a fost și rămâne un mijloc de a împărtăși creativitatea, ideile noi și modelele literare. Traducerile au jucat un rol important în istoria literaturii pentru copii deoarece, datorită acestora, micii cititori din întreaga lume se pot bucura de aceeași plăcere a lecturii, apreciază idealuri, obiective și speranțe similare. Provocările specifice ale traducerii literaturii pentru copii au la baza aspecte ce vizează: dezvoltarea psiho-socială a cititorului copil; impactul factorului socio-cultural în procesul de traducere; alegerea strategiilor de traducere corespunzătoare publicului țintă; ambivalența textelor și existența unui cititor dual; apartenența literaturii pentru copii atât sistemului literar, cât și celui educațional. Cărțile pentru copii sunt supuse normelor predominante ale societății, anumitor constrângeri impuse de traducerea specifică literaturii pentru copii, modului de abordare a textului literar, tipologiei textului literar, precum și de relația text-imagie.

Traducerea literaturii pentru copii în cartea școlară este realizată în conformitate cu anumite norme: didactice, ideologice, etice, religioase, norme supuse schimbării în timp. Se pot identifica două categorii de bază de norme: norme generale de traducere și norme specifice literaturii pentru copii. Normele generale de traducere pot fi împărțite în norme sursă orientate spre text, norme literare (norma acceptabilității, traducerea estetică) și normele referitoare la editare și publicare. Normele specifice literaturii pentru copii pot fi grupate în: norme didactice (axate pe dezvoltarea intelectuală și emoțională a copilului), norme pedagogice (norme ce necesită adaptarea abilităților lingvistice și a cunoștințelor copilului) și norme tehnice referitoare la ilustrații.

Strategiile comune pentru traducerea literaturii pentru copii în cartea școlară vizează nivelul complexității textului, adaptarea contextului cultural, aspecte referitoare la prezența subiectelor considerate inadecvate pentru micul cititor. La nivelul complexității textului, literatura pentru copii este dominată de norma modelelor simple și simplificate, standardul de complexitate limitată determinând nu numai temele și caracterizarea textului, ci și structurile admise. Principala metodă utilizată pentru reducerea complexității textului este simplificarea,

² Constantinescu, Muguraș, *Despre joc, copii, cărți și traducerea lor la ora mondializării*, în *România literară*, nr.29, 2012, p.22

³ Munteanu, Romul, *Cultura națională și traducerea*, în *România literară*, nr.25, 1980, p.20

care poate fi observată la nivel lexical, sintactic și stilistic. Strategia adaptării contextului cultural este utilizată pentru a se conforma cunoașterii și înțelegerii limitate a altor culturi, limbi și regiuni pe care le au tinerii cititori. Majoritatea subiectelor considerate inadecvate nivelului de înțelegere al micilor cititori impuse literaturii pentru copii sunt evidente și familiare autorilor, traducătorilor, editorilor și au la baza diferențe ideologice și culturale. Metoda cea mai simplă și folosită pe scară largă de evitare a subiectelor nedorite este ștergerea acestora. Numai dacă sunt esențiale pentru desfășurarea acțiunii, ele pot fi modificate într-un format acceptabil adecvat publicului.

Personalitatea lingvistică și culturală a traducătorului reprezintă o componentă importantă în procesul de traducere a literaturii pentru copii. Intermediar între două culturi, traducătorul deschide noi orizonturi ale alterității, armonizând contexte extralingvistice și socioculturale ale destinatarului copil. Având o perspectivă clară asupra psihologiei copilului și a evoluției conceptelor de copil și copilărie de-a lungul timpului, traducătorul va aprecia gradul necesar de adaptare a textului literar la psihologia copilului, utilizând strategii menite să optimizeze procesul de traducere.

“O preocupare constantă a editurilor românești specializate în cartea pentru copii a fost publicarea marilor capodopere ale literaturii universale de gen, demers cu multiple conotații istorice, documentare, estetice și, foarte important!, educative.”⁴ Menționăm câteva dintre acestea, întâlnite frecvent în cartea școlară.

Capodoperă a literaturii universale, *1001 de nopți*, datând din sec. IX-XVI, Persia (Bagdad, Cairo), străbate timpul, continuând să dezvăluie copiilor, prin arta narațiunii Seherezadei, fascinanta epopee arabă. *Ali Baba și cei 40 de hoți*, *Aladin și lampa fermecată*, *Călătoriile lui Sindbad*, *marinarul* populează spații imaginare, proprii lectorului copil, cu personaje fabuloase, covoare zburătoare, comori tainic ascunse, minuni ale civilizației orientale... Tradusă în peste o sută de limbi ale lumii, o regăsim și în spațiul românesc, primei ediții apărute la Editura Tineretului, București, 1957, în traducerea lui Eusebiu Camilar, urmându-i cea de-a doua, în patru volume, 1961, având ilustrații realizate de Angela Petrescu. Frecvent uzitate în cartea școlară sunt texte aparținând celei de-a patra ediții, apărute la Editura Minerva, București, 1973, traducere H.Granescu, ilustrația copertei fiind semnată de graficiană Anca Vasilescu.

Din spațiul mirific francez, Francois Rabelais (1483-1553), prin *Gargantua și Pantagruel*, invită cititorii copii într-o pitorească și burlescă lume a unei dinastii de uriași, în care comicul de situație, grotescul și ineditul însoțesc personaje precum: bunicul Grandgousier, tatăl Gargantua și fiul Pantagruel. Prima ediție românească a cărții *Gargantua și Pantagruel* apare la Editura Ion Creangă, București, 1968, traducere, adaptare Ileana și Romulus Vulpescu, ilustrații semnate de graficianul de carte Val Munteanu. Cartea a primit medalia de aur la concursurile: ”Cele mai frumoase cărți ale anului”, București, 1969 și ”Cele mai frumoase cărți de copii din lume”, Leipzig, 1971. Ilustrații originale ale cărții se afla la Muzeul Național de Artă din București și la Muzeul Ermitaj din Sankt-Petersburg. A fost reeditată în anul 1989.

Charles Perrault (1628-1703), prozator francez, membru al Academiei franceze, autor al cărții *Povești sau basme din trecut* continuă să încânte meridianele copilăriei. Inspirat din literatura populară franceză, *Scufița Rosie*, *Motanul încălțat*, *Cenușăreasa*, *Frumoasa din pădurea adormită* dau farmec și culoare, semn și sens celor dintâi cărți școlare având ca destinatari-copiii. Frecvent întâlnite în cartea școlară sunt textele din antologia *Povești cu*

⁴ Cheșuț, Cristian, *Designul grafic și literatura română pentru copii*, Editura Limes, Cluj Napoca, 2008, p.51

zâne, Editura Ion Creangă, București, 1981, ediție alcătuită și tradusă de Sarina Casavan și ilustrată de Val Munteanu.

Daniel Defoe (1660-1731), prozator englez îndrăgit de copii pentru romanul de aventuri *Robinson Crusoe* despre care Jean Jacques Rousseau consemna în literatura pedagogică a vremii că este “cel mai fericit tratat de educație naturală”. Prima traducere a romanului în spațiul românesc este semnată Vasile Drăghici, Editura Albina, Iași, 1935. În anul 1943, apare prima traducere din limba engleză, traducere realizată de Petre Comarnescu. Revizuită, completată, îmbunătățită, va fi publicată la Editura Minerva, București, 1971, ilustrația copertei aparținând lui Victor Feodorov.

Frații Grimm (Jacob 1785-1863 și Wilhelm 1786-1859), filologi și folcloriști germani, preocupați de studiul literaturii populare germane culeg, prelucrează, transcriu în varianta originală *Povești pentru copii*, *Legendele germane*, *Albă-ca-Zăpada* sau adaptări după Charles Perrault precum *Cenușăreasa* și *Scufița Roșie* sunt nelipsite din cartea școlară dintru început. Dintre numeroasele traduceri și ediții în limba română ale poveștilor Fraților Grimm menționăm *Cenușăreasa*, Editura Ion Creangă, 1976, text adaptat de Gheorghe Zarafu și ilustrat de Livia Rusz.

E. Hoffmann (1776-1822), prozator, pictor și compozitor german, a cărui operă literară destinată copiilor este populată cu personaje-obiect ce capătă caractere umane: *Ulciorul de aur* (1815), *Spărgătorul de nuci și regele șoarecilor* (1817), *Piticul cinabru* (1819). Dintre traducerile în limba română, menționăm *Piticul cinabru*, Editura Ion Creangă, București, 1983, în traducerea lui Alexandru Philippide, volum ilustrat de Val Munteanu.

Wilhelm Hauff (1802-1827), prozator considerat întemeietorul romanului istoric german este cunoscut copiilor prin *Almanahul poveștilor* și *Povestiri umoristico-fantastice*. Cel mai cunoscut basm al său, *Muc cel mic*, a fost tradus, prima ediție în limba română apărând la Editura Tineretului, București, 1956, în traducerea Irinei Vlad, ilustrații Mariana Cordescu.

Hans Christian Andersen (1805-1875), prozator danez a cărui operă destinată copiilor a fost tradusă în multe din limbile popoarelor: *Basme pentru copii*, *Basme noi*, *Povestiri*, *Noi basme și povestiri*. Cu o realizare grafică și tipografică de excepție, menționăm volumul *Basme*, Editura Eis-Pol, București, 1994, traducător Alexandru Philippide; ilustrațiile aparțin Renatei Fucikova.

Jules Verne (1828-1905), prozator francez a cărui literatură de anticipație destinată copiilor a cultivat cele mai îndrăznețe gânduri și aspirații: *Cinci săptămâni în balon*, *Călătorie spre centrul Pământului*, *De la Pământ la Lună*, *Copiii Căpitanului Grant*, *20000 de leghe sub mari*, *Ocolul Pământului în 80 de zile*, *Insula misterioasă*, *Căpitan la 15 ani* au fost traduse în limba română. Exemplificăm *Căpitan la 15 ani*, ediția a a III-a, Editura Ion Creangă, 1970, București, traducere Simona Schileru, ilustrații Francisc Kalab, coperta Done Stan și *O călătorie spre centrul Pământului*, traducere Dan Faur, ediția a II-a, ilustrații Val Munteanu, Editura Ion Creangă, București, 1977.

Carlo Collodi (1826-1890), a rămas în istoria literaturii universale cu basmul *Pinocchio*, un basm cu tâlc și sens moralizator. Prima traducere în limba română a fost realizată la Editura Tineretului, București, 1963, de Romulus Alexandrescu, ilustrația cărții fiind semnată de Eugen Taru. A fost reeditată în anul 1975 de Editura Ion Creangă, traducător Dumitru Panaitescu, ilustrații Val Munteanu.

Lewis Carroll (1832-1898), matematician și prozator englez, autor al cărții *Alice în Tara Minunilor*, capodoperă a literaturii universale pentru copii. Prima ediție în limba română a apărut la Editura Tineretului, București, 1965, traducere Frida Papadache, ilustrațiile fiind

cele ale ediției originale. A doua ediție a apărut la Editura Ion Creangă, București, 1967, ilustrată de Val Munteanu.

Mark Twain (1835-1910), prozator american, în 1876 scrie *Aventurile lui Tom Sawyer*, în 1875 *Aventurile lui Huckleberry Finn*, iar în 1892 *Print și cerșetor*. Opera lui Mark Twain a fost tradusă integral în limba română. Menționăm *Aventurile lui Tom Sawyer*, Editura Ion Creangă, 1973, traducere Frida Papadache, ilustrații Ștefan Nastac.

Rudyard Kipling (1865-1936), prozator englez, a scris pentru copii *Cartea junglei* în 1894 și *A doua Carte a junglei* în 1895. Una dintre edițiile în limba română a apărut la Editura Ion Creangă în 1986, traducere Mihnea Gheorghiu, ilustrații Valentin Tănase.

Antoine de Saint-Exupery (1900-1944) a scris pentru copii o capodoperă a genului, *Micul Print*, 1943, scriitorul fiind și ilustrator. Este cea mai tradusă carte pentru copii din lume. Dintre edițiile în limba română, menționăm cea de la Editura Sfinx, Cluj, 1990.

Oscar Wilde (1856-1900), poet, dramaturg și prozator englez, a scris pentru copii un singur volum: *Prințul fericit și alte povestiri*, 1888. A apărut la Editura Ion Creangă, 1976, în traducerea în limba română a lui Ticu Archip.

Selma Lagerlof (1858-1940), prozatoare daneză, laureata a premiului Nobel în 1909, a scris *Minunata călătorie a lui Nils Holgersson prin Suedia*; ediția a II-a în limba română a apărut la Editura Ion Creangă, în traducerea lui Dan Faur, ilustrațiile fiind realizate de Ștefan Damo.

În contextul globalizării, copiii sunt beneficiari ai întregului sistem de traducere cu multiple conotații istorice, estetice, documentare, educative.

Traducerea literaturii pentru copii în cartea școlară familiarizează lectorul copil cu varietatea genurilor și speciilor literare și favorizează accesul destinatarului la cunoașterea marilor teme ale literaturii pentru copii, teme ce abordează- explicit sau implicit- probleme: etice, estetice, cognitive, sociale, psihologice, istorice, specifice universului referențial al copilului, îmbogățind dimensiunea plurală a literaturii pentru copii.

Bibliografie

- Cernăuți-Gorodețchi, Mihaela, *Literatura pentru copii*, Editura Universitas XXI, Iasi, 2008
- Cheșuț, Cristian, *Designul grafic și literatura română pentru copii*, Editura Limes, Cluj Napoca, 2008
- Constantinescu, Muguraș, Foucault, Jean, *Du local à l'universel. Espaces imaginaires et identités dans la littérature d'enfance*, Editura Universității Suceava, 2007
- Constantinescu, Muguraș, *Lire et traduire la littérature de jeunesse*, Editura Universității, Suceava, 2009
- Constantinescu, Muguraș, *Despre joc, copii, cărți și traducerea lor la ora mondializării*, în *România literară*, nr.29, 2012.
- Constantinescu, Muguraș, *Despre retraducere- literal și in toate sensurile*, în *România literară*, nr.46, 2016
- Constantinescu, Muguraș, *În vârtoarea traducerilor*, în *România literară*, nr.8, 2017
- La Joie par les livres, *Escales en littérature de jeunesse*, BnF Centre National de la Littérature pour la Jeunesse, Editions du Cercle de la Librairie, 2013
- Munteanu, Romul, *Cultura națională și traducerile*, în *România literară*, nr.25, 1980
- Rogojinaru, Adela, *O introducere în literatura pentru copii*, Editura Oscar Print, București, 1999
- Solomon, Marcus, în *Secolul XXI*, nr.1-7, 2002